

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Udržitelné systémy sociálního zabezpečení a sociální ochrany v digitálním věku**(stanovisko z vlastní iniciativy)**

(2018/C 129/02)

Zpravodaj: **Petru Sorin DANDEA**

Rozhodnutí plenárního shromáždění	26. 1. 2017
Právní základ	čl. 29 odst. 2 jednacího řádu stanovisko z vlastní iniciativy
Odpovědná specializovaná sekce	Zaměstnanost, sociální věci, občanství
Přijato ve specializované sekci	8. 11. 2017
Přijato na plenárním zasedání	6. 12. 2017
Plenární zasedání č.	530
Výsledek hlasování (pro/proti/zdrželi se hlasování)	157/3/5

1. Závěry a doporučení

1.1. Digitalizace vytváří nové formy zaměstnání, které kladou velký tlak na systémy sociálního zabezpečení. EHSV doporučuje, aby členské státy a evropské soudy tyto nové formy zaměstnání regulovaly, aby bylo možné jasně identifikovat zaměstnavatele i pracovníky. EHSV v tomto smyslu doporučuje používat judikaturu Soudního dvora Evropské unie, která přiznává postavení pracovníka osobě, jež sice nemá uzavřenou standardní pracovní smlouvu, ale nachází se v situaci, kdy vyvíjí závislou výdělečnou činnost.

1.2. Základem financování současných systémů sociálního zabezpečení je v mnoha případech individuální pracovní smlouva. Zdá se, že mnoho z nových forem hospodářské činnosti a zaměstnání, které se objevily v návaznosti na vývoj digitální technologie, se nachází mimo rámec pracovních smluv. EHSV se domnívá, že tato situace je velmi nebezpečná pro pracovníky, kteří v těchto podmínkách pracují, protože nejsou chráněni předpisy o mzdách, pracovních podmínkách a sociálním zabezpečení.

1.3. EHSV je toho názoru, že členské státy by měly zvážit stanovení právních předpisů zavádějících povinnost platit důchodové pojištění pro všechny osoby, které mají příjem z výdělečné činnosti. Toto opatření je naprosto nezbytné vzhledem k tomu, že pracovníci, kteří se věnují novým formám práce vytvářené digitalizací, nejsou v mnoha případech náležitě zahrnuti do stávajících ustanovení předpisů o důchodových systémech.

1.4. EHSV je toho názoru, že by členské státy měly zvážit propojení elektronických systémů správců vnitrostátních důchodových systémů nebo systémů, které řídí zdravotní pojištění, se systémy správce daně. Členskými státy by to umožnilo rychle identifikovat osoby, které sice mají příjem z výdělečné činnosti, ale nejsou pojištěnci veřejného důchodového systému nebo zdravotního pojištění.

1.5. Členské státy zahrnují do svých vnitrostátních systémů sociální ochrany i další práva, která dávají příjemcům právo na příspěvky. Patří mezi ně rodičovská dovolená, rodinné přídatky, přídatky na děti a jiné příspěvky. Ačkoli jsou tato práva často nepríspevková, probíhá poskytnutí příslušných příspěvků na základě způsobilosti, která v mnoha případech předpokládá, že potenciální příjemce má status zaměstnance. EHSV členskými státy doporučuje, aby hledaly řešení, jak do pojistných režimů zařadit přiměřeně poskytnutí těchto příspěvků i pracovníkům zaměstnaným v nových formách práce.

1.6. EHSV se domnívá, že komplexní řešení problémů uznávání práv spojených se sociálním zabezpečením pracovníků využívajících nové formy práce lze nalézt prostřednictvím celkové reformy způsobu financování systému. EHSV žádá členské státy, aby hledaly řešení pro financování systémů sociálního zabezpečení způsoby, které by zajistily jejich udržitelnost, ale reagovaly by i na potřebu poskytnout přístup k těmto systémům osobám, které vyvíjejí činnost v nových formách práce. Aby byla i v budoucnu zaručena udržitelnost systémů sociálního zabezpečení a aby se zmírnilo zatížení pracovní síly, mělo by se prozkoumat, zda by k tomu mohla být využita část digitalizační dividendy.

1.7. EHSV je toho názoru, že do rámce diskuse, kterou zahájila Evropská komise ve věci rozvoje evropského pilíře sociálních práv, by mělo být povinně zahrnuto i postavení pracovníků zaměstnaných v nových formách práce a především uznání jejich postavení a zajištění odpovídajícího přístupu k systémům sociálního zabezpečení a sociální ochrany.

2. Kontext – Digitalizace a její dopady na systémy sociálního zabezpečení a sociální ochrany

2.1. Digitalizace přináší hluboké změny v ekonomice, na trzích práce a společnosti obecně na vnitrostátní, regionální i globální úrovni. I když jsou výhody digitalizace zjevné, je jasné, že zpochybní mnoho struktur společnosti a hospodářství a může mít negativní dopad na některá odvětví, pokud se tato nová situace nepřizpůsobí. Jedním z odvětví, na něž by mohla mít digitalizace negativní dopad, je systém sociálního zabezpečení.

2.2. Systémy sociálního zabezpečení v Evropě, jak je známe dnes, byly vytvořeny před více než stoletím. Opírají se do značné míry o přímý vztah s trhem práce a jsou z velké části financovány z příspěvků placených pracovníky a zaměstnavateli a v různé míře z daní. Základní podmínkou výsledné kvality pojištění zaměstnance ve třech hlavních pilířích systému sociálního zabezpečení – důchodovém, zdravotním a dávek v nezaměstnanosti – je v mnoha zemích existence oficiálně zaregistrované individuální pracovní smlouvy.

2.3. Digitalizace přinesla a nadále přináší velké změny na trhu práce. Tyto změny lze pozorovat v rozmanitých formách zaměstnání, které se liší od forem opírajících se o smlouvu o trvalém pracovním poměru, které dominovaly pracovním vztahům v posledních desetiletích. Ve skutečnosti byly tyto nové formy práce, skrývající se pod názvy jako „nezávislý dodavatel“ nebo „společník“, vytvořeny v některých případech právě proto, aby se obešly tradiční pojmy „zaměstnanec“, „podnikatel“ nebo „osoba samostatně výdělečně činná“⁽¹⁾. V této souvislosti se budou muset systémy sociálního zabezpečení přizpůsobit, aby byly dlouhodobě udržitelné a přiměřené.

2.4. S tím, jak budou lidé z generací narozených v období zvýšené porodnosti („baby boom“) opouštět trh práce a budou do jisté míry nahrazováni pracovníky zapojenými do nových forem práce, jako jsou například smlouvy na nulový počet hodin, zakázky na požádání nebo soukromoprávní smlouvy, budou systémy sociálního zabezpečení a sociální ochrany pod tlakem. Tento tlak poroste spolu se stárnutím evropské populace.

2.5. V tomto kontextu je zřejmé, že systémy sociálního zabezpečení a sociální ochrany bude třeba přizpůsobit změnám, které digitalizace již vytváří na trhu práce. V některých členských státech zahájili sociální partneři dialog potřebný k určení možností politik a opatření, která jsou nezbytná pro zachování udržitelnosti a přiměřenosti systému sociální pomoci v tomto novém kontextu digitalizace. Je rovněž nutné vydat pokyny k objasnění případných nejasností týkajících se zaměstnanosti, pokud jde o daně a sociální zabezpečení.

2.6. Je možné, že stále větší část pracovníků nepřispívá ke stávajícím systémům sociálního zabezpečení – jako je systém dávek v nezaměstnanosti, zdravotního pojištění a důchodového pojištění – a pak na ně nemá nárok. Tuto situaci musí zcela vážně řešit sociální partneři a vlády členských států. Jednání by také měla probíhat v celé EU a měly by se do nich zapojit místní orgány, další subjekty občanské společnosti, sdružení a poskytovatelé s cílem definovat životaschopná a udržitelná politická a legislativní opatření a doplňková opatření k zajištění zapojení všech pracovníků včetně osob samostatně výdělečně činných do odpovídající úrovně sociální ochrany.

⁽¹⁾ Konference EHSV-MOP na téma *The Future of Work We Want* (Budoucnost práce, kterou chceme), Brusel, 15.–16. listopadu 2016.

3. Politiky pro udržitelnost systémů sociálního zabezpečení a sociální ochrany v digitálním věku

3.1. Digitalizace přinesla a nadále přináší zásadní změny na trhu práce. V současné době existuje mnoho forem zaměstnávání, které nespádají do rámce tradičních vztahů zaměstnavatel–pracovník – příkladem jsou třeba pracovníci platform, kteří jsou často považováni za osoby samostatně výdělečně činné. Tento jev klade velký tlak na systémy sociálního zabezpečení. EHSV doporučuje, aby členské státy tyto jevy řešily a v případě potřeby je regulovaly v rámci reforem trhů práce a systémů sociálního zabezpečení.

3.2. Zvláštní právní předpisy týkající se trhu práce, které existují ve většině členských států, stanoví, že pracovní poměr vzniká na základě individuální pracovní smlouvy. Mnoho z nových forem zaměstnání, které se objevily v návaznosti na vývoj digitální technologie, pracovní smlouvu nepoužívá. EHSV se domnívá, že by situace těchto pracovníků měla být vyjasněna s cílem zajistit, že budou v souladu se základními zásadami vnitrostátních systémů náležitě zahrnuti, pokud jde o trh práce a sociální zabezpečení. Ztráta zaměstnání by tyto pracovníky přivedla do řad chudých občanů, neboť nejsou chráněni systémem sociální ochrany.

3.3. Veřejné důchodové systémy v členských státech jsou založeny na principu solidarity mezi generacemi. Zaměstnanecké důchody se nicméně vypočítávají obvykle v závislosti na výši příspěvků placených pracovníkem a jeho zaměstnavatelem po celou dobu aktivního zaměstnání. To znamená, že pracovníci věnující se atypickým činnostem, které se neopírají o pracovní smlouvy, budou mít v mnoha případech potíže získat za toto období nárok na přiměřený důchod. Pokud je doba činnosti bez pracovní smlouvy dlouhá, bude úroveň důchodu, na nějž budou mít nárok, bezpochyby velmi nízká, s rizikem, že se tito lidé ocitnou pod hranicí chudoby. EHSV je toho názoru, že členské státy by měly zavést právní předpisy zavádějící povinnost platit důchodové pojištění pro všechny osoby, které mají příjem z výdělečné činnosti.

3.4. Většina členských států zahrnuje do právních předpisů v oblasti důchodů povinnost pro osoby samostatně výdělečně činné platit příspěvky na důchodové pojištění. Definice samostatně výdělečně činnosti nebo závislé činnosti se řídí daňovými zákony a pracovníprávními předpisy. V mnoha případech je však pro úřady obtížné povahu práce identifikovat, zejména věnují-li se pracovníci novým formám práce. EHSV členským státům doporučuje, aby v případě potřeby vyjasnily právní předpisy, aby bylo možné formy závislé činnosti snadněji identifikovat. Bude pak možné snadněji identifikovat osoby pracující on-line nebo v rámci dalších nových forem práce a členské státy budou moci lépe chránit jejich nárok na důchod.

3.5. EHSV se domnívá, že by členské státy měly zvážit propojení elektronických systémů správce vnitrostátního penzijního systému se systémy správce daně, aby bylo jednodušší odhalit pracovníky, kteří kvůli tomu, že se v určitém okamžiku věnují nové formě práce, nejsou pojištěni v rámci veřejného důchodového systému. Členským státům by to umožnilo rychle identifikovat osoby, které sice mají příjem z výdělečné činnosti, ale nejsou pojištěnci veřejného důchodového systému. Tímto způsobem by se mohlo rychle provést jejich zařazení mezi pojištěnce.

3.6. Pokud jde o pojištění pro případ nezaměstnanosti, doporučuje EHSV další přezkoumání stávajícího návrhu týkajícího se vytvoření systému pojištění na úrovni EU⁽²⁾, pokud by takový systém pojištění byl financován z příspěvků placených všemi společnostmi v EU. Kromě toho by měla být také prozkoumána možnost stanovení unijních minimálních norem pro vnitrostátní systémy podpory v nezaměstnanosti, mj. proto, aby se zajistilo, že finanční podporu bude moci získat každá osoba hledající zaměstnání, včetně osob zapojených do nových forem práce.

3.7. Vnitrostátní systémy zdravotního pojištění v EU jsou systémy s téměř všeobecným pokrytím. Osoby samostatně výdělečně činné mají často ze zákona povinnost platit příspěvky do veřejného systému zdravotního pojištění, a mají proto status pojištěnce, respektive příjemce. Pro pracovníky, kteří se věnují některé z nových forem práce a oficiálně nepřiznávají příjem z výdělečné činnosti, nicméně existuje riziko, že nebudou mít výhody pojištěnce v rámci veřejného zdravotního pojištění. EHSV členským státům doporučuje, aby přijaly nezbytná opatření s cílem zajistit zahrnutí osob nacházejících se v této situaci.

3.8. Některé členské státy zahrnují do svých vnitrostátních systémů sociální ochrany kromě nároku na sociální dávky na základě příspěvků placených pracovníkem a jeho zaměstnavatelem i další práva, která příjemcům dávají právo na příspěvky. Patří mezi ně rodičovská dovolená, rodinné přídatky, přídatky na děti a jiné příspěvky. Ačkoli jsou tato práva

(²) Úř. věst. C 230, 14.7.2015, s. 24.

nepříspěvková, probíhá poskytnutí příslušných příspěvků na základě způsobilosti, která v některých členských státech a v některých případech předpokládá, že potenciální příjemce má status zaměstnance. Tato situace de facto vylučuje pracovníky věnující se novým formám práce, kteří nemohou mít na tato práva nárok.

3.9. EHSV se domnívá, že evropské instituce a členské státy by měly usilovat o nalezení řešení pro uznání statusu pracovníka pro osoby, které se pracovně věnují nové činnosti spojené s digitálními technologiemi. EHSV v tomto smyslu doporučuje používat judikaturu Soudního dvora Evropské unie, která přiznává postavení pracovníka osobě, jež sice nemá uzavřenou standardní pracovní smlouvu, ale nachází se v situaci, kdy vyvíjí závislou výdělečnou činnost. Uznání statusu pracovníka pro tyto osoby by mohlo vyřešit jejich přístup k příspěvkům ze systému sociálního zabezpečení a sociální ochrany, jaký mají běžní pracovníci.

3.10. Výbor uvítal skutečnost, že Evropská komise zahájila diskusi ve věci rozvoje evropského pilíře sociálních práv. Do rámce této diskuse by mělo být povinně zahrnuto i postavení pracovníků zaměstnaných v nových formách práce a především uznání jejich postavení a pravidla zajišťující jejich přístup k přiměřeným příspěvkům, jež poskytují systémy sociálního zabezpečení a sociální ochrany.

3.11. EHSV členským státům doporučuje, aby vytvořily platformy, do nichž budou zapojeni sociální partneři a organizace občanské společnosti a které zformulují návrhy na přizpůsobení trhu práce digitalizaci. EHSV se domnívá, že trh práce se v rámci řešení úkolů digitálního věku musí přizpůsobit novým skutečnostem, musí zajistit volný pohyb pracovních sil a také ochranu pracovníků systémy sociálního zabezpečení a předpisy týkajícími se pracovních podmínek.

3.12. Vzhledem ke složitosti situace, v níž se nacházejí pracovníci věnující se novým formám práce digitálního věku, se EHSV domnívá, že komplexní řešení problémů spojených s uznáním práv v oblasti sociálního zabezpečení pro tyto osoby by bylo možné nalézt prostřednictvím celkové reformy způsobu financování systému. EHSV proto žádá členské státy, aby hledaly řešení pro financování systémů sociálního zabezpečení způsobu, které by zajistily jejich udržitelnost, ale reagovaly by i na potřebu poskytnout přístup k těmto systémům osobám, které vyvíjejí činnost v nových formách práce. Aby byla i v budoucnu zaručena udržitelnost systémů sociálního zabezpečení a aby se zmírnilo zatížení pracovní síly, mělo by se prozkoumat, zda by k tomu mohla být využita část digitalizační dividendy.

V Bruselu dne 6. prosince 2017.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Georges DASSIS
